

LOGOS I THEORIA – ПОЕТИКА НАУЧНИХ И ФИЛОЗОФСКИХ ТЕРМИНА У АНТИЦИ

Бранко Горгиев (2014). *Logos и theoria*. Ниш: Филозофски факултет.

Горан Ружић¹

Филозофски факултет

Универзитет у Нишу

Монографија професора Горгиева написана је на 172 страница и подељена је на шест делова и то: *Logos и theoria*, *Poiesis и techne*, Идеја перспективе у антици и хришћанству, *Einai* – место сусрета теологије и филозофије, Појам светог, *To kallos* – идеја лепоте.

На самом почетку првог поглавља аутор издваја две базичне семантичке групе именице *logos* и глагола *legein* као говор, реч, игра, затим сабирање, набрајање, рачунање итд., истичући да је семантичко поље именице *logos* предео људског и божанског. Пратећи паралелу грчког и латинског глагола *lego* издвајају се етимолошки посматрано три основна значења: сабирати, брати и бирати. Након археологије речи *logos* аутор утврђује етимолошке паралеле речи *logos* у индоевропским језицима истичући значења логоса као: а) ауторитативне, сугестивне, магијске и лековите речи б) говора који проноси славу в) *logos*-а као ума, разума и разбора да би поентирао разматрањем сусрета човека и бога на терену *logos*-а увиђајући да се тајна одгонетања разноврсних значења *logos*-а крије у сагледавању, мотрењу и гледању истог тј. *logos*-а из перспективе термина *theoria*, односно разматрање етимолошких претпоставки речи *theoria* коју (као и у случају *logos*-а) аутор дели на две групе значења: 1) гледање, мотрење, разматрање, спознавање; и као: 2) свечани опход, свечано посланство, свечаност уопште и као само гледање свечаности. Доказни поступак који аутор користи сугеришући нам о пореклу *theoria* од *theoros* је бриљантан зато што нам открива избледеле семантичке димензије ове именице у свом старијем облику: 1) *thea* (призор, поглед, виђење) 2) религиозни контекст *theoros*, од речи *theos* и 3) *theoros, theo-oros* „онај који посматра божју вољу“, а те димензије ће постати релевантне у класичном и хришћанском добу. Све три етимолошке претпоставке аутор детаљно анализира утврђујући да заједничка логичко-семантичка претпоставка термина *logos* и *theoria* је „божанска светлост“ садржана у претпостављеном префиксу *theo* и изведеници *theosis* (обожење). У откривање семантичког феномена речи *logos*, аутор иде трагом речи *theoria* и обрнуто, зато што их сматра комплементарним у њиховом активно-пасивном односу међузависности. Другим речима, полазећи од класичног хеленског филозофског поимања термина *logos* и *theoria* и пратећи генезу ових

¹ goran.ruzic@filfak.ni.ac.rs

појмова аутор долази до зрелог, жижног значења ових термина у хришћанско-патристичком раздобљу који су својим приказима припремили Платон и Аристотел истичући миметички карактер сагледавања, гледања, посматрања, виђења, било да је реч о *paideia* или *theosis* (тј. људска или божанска *paideia*). Овим тумачењем професор Горгиев доводи у блиску везу *theoria* са Аристотеловим појмом *theologia* као „умствена окренутост ка Богу“ (стр. 36) исправно закључујући да је за Аристотела први предмет прве филозофије заправо *theologia* и то по „сотериолошком ефекту који има на човека на практичном и етичком плану“ (стр. 37). Показујући комплементарност и неодвојивост термина *logos* и *theoria* који очигледно имају заједнички онтолошки корен, аутор одређује симболичким и метафоричким именом: Дрво познања. И не само то, отворила се могућност сагледавања карактера историје западноевропске метафизике, а то је њен онто-тео-логички карактер.

Прелазећи на анализу другог поглавља „*Poiesis* и *techne*“, морамо да констатујемо да су сва поглавља у монографији од првог до шестог изузетно филозофски релевантна, отворена за дијалог, занимљива, педантно вођена, јасном идејом утврђивања филолошког, историјског и филозофског домета и последица термина изабраних за тумачење, а усудићу се да приметим да је реч о круцијалним терминима филозофске антике од којих су неки у савременом добу (нпр. старогрчко *techne* у техника) појмовно претумачени и издвојени од тзв. поетичких моћи. Након указивања на „парадокс омнипотенције“ као својеврсног усуда савременог човека, аутор полази од етимологије термина *poiesis* и *techne* који у извесној инстанци представљају реализацију идеје о креативној суштини људског бића. Професор Горгиев показује да су оба термина начелно блиска и да означавају: стварање, творење, произвођење у најширем смислу речи и да су као такви семантички блиски термину *génnesis* који такође све наведено значи уз додатак рађања и постања и издвајања религијског контекста божјег стварања у коме не учествује човек као активно биће већ је пре пасивни реципијент. Стога аутор доводи у релацију *poiesis* и *techne* са терминима *epistème* и *theoria* наглашавајући да и „*poiesis* и *téchne* говоре о стваралачком субјекту који ствара на основу некаквог знања“ (стр. 52). Аутор открива да су ови кључни појмови субординирани по важности и значају и закључује да су *poiesis* и *techne* у основи врсте знања. Одговор на питање шта је знање?, преко примера из Платоновог дијалога *Teemem* није једнозначан већ, као што аутор показује, циркуларан, отворен и релативан. Ипак, Бранко Горгиев оправдано сматра да се термини *theoria* и *gnósis* термилошки везују за божанско, док *máthesis*, *dóxa* и *epistème* за људско знање као настало (створено) и искуствено, односно као оно знање које је после (касније) а божанско пре (раније). Закључна реч аутора о онтолошком статусу знања је да *epistème* и *téchne* не поседују атрибут „божански“, за разлику од *theoria* и *poiesis* (божанско сагледавање и божанско стварање). Пад *tehne*-а у технику резултат је и последица недистинговирања људског *epistème* и божанске *theoria*, људског *techne* и божанског *poiesis*. У ланцу повезаних појмова на 62. страници аутор разматра однос термина *tehne* и *poiesis* са термином *physis*. Човекови потенцијали и креативна

снага оличени у терминима *tehne* и *poiesis* за аутора представља његово изједначавање са Природом и Богом преко миметичког карактера властитог бића и то одвајањем *poiesis*-а и *techne*-а, тј. давањем примата *poiesis*-у као целовитом захватању оног једног и јединственог.

Треће поглавље монографије носи назив „Идеја перспективе у антици и хришћанству“ и започиње специфичним приступом историјског и филозофског тумачења архетипског лика Сократа анализом тзв. „вештине мерења“. Аутор јасно поставља Сократов епистемолошки став или сазнајну линију, а то је да је „проблем људског познања начелно проблем људске перспективе“ (стр. 88). Она се открива кроз категорију или опажање (зрење) времена. Архетипски проблем познања добра и зла нашао је према аутору своје разрешење на терену темпоралности, тј. проблему смртности, коначности и иреверзибилног карактера како времена тако и људске природе. Професор Горгиев, индустријски професор формулише правило *златног реза* као Сократову асиметричну перспективу простора и времена, а све у циљу увиђања сопственог места у свету људског и нуминозног. Према том тумачењу вештину мерења излаже као привођење „пале свести – еденској свести“ и зато тај поступак професор Горгиев и назива филозофском сотериологијом, која се супротставља и противставља силама „палог човека“ – „силама привидног“ (стр. 94). Перспектива се ближе одређује као „дух једног времена, огледало људских тежњи, вредновања и познања, тј. ликовни и сликовни пресек стања свести у једном интервалу живота људи“ (стр. 97). У том контексту за аутора је Сократова перспектива изображена у тзв. „вештини мерења која и оперише са категоријама простора, сазнања и вредности“ (стр. 97), која се још назива и перспективом значења. У контрапозицији према ренесансној линеарној геометријској перспективи аутор истиче иконолошку перспективу, за коју сматра да је окренута аксиолошком, телеолошком, теолошком и онтолошком реализму. Слично томе, фокус Сократове слике је на етичком реализму на чијем се екрану изображавају значења и вредности поступака, па сходно томе и Сократовој слици „вештине мерења“ делимично припада одредница „обрнуте перспективе“ коју аутор анализира на 99. стр., у поглављу под називом „Инверзна (обрнута) и линеарна перспектива“. Након дефинисања обрнуте и линеарне перспективе аутор успоставља аналогију еденске и божанске перспективе у оквирима филозофских и теолошких разматрања која су свој израз нашла у инверзној (византијској) перспективи кроз језик *Светог писма* – Новог завета, и кроз перспективу светлости изображеној на самој икони, тј. фресци (стр. 101), а на теоријском плану реч је о разлици *lumen naturale* и *lumen supranaturale*. На појмовном нивоу инверзна перспектива је дискурзивно интерпретирана *philosophia perennis*, а линеарна геометријска – *philosophia temporalis*.

Четврто поглавље монографије носи назив „Einai – место сусрета теологије и филозофије“. Потпуно прихватљиво и упутно аутор истиче разлику античке и хришћанске теологије, где је ова прва заправо прва филозофија (касније метафизика), док се унутар античке теологије дистингуира она песничка од рационалне (филозофске) којој је врховни критеријум начело ума, а сред-

ство појмовно објашњење божанске истине и позитивно разјашњење сопствене вере у ту истину (стр. 112). Као што рече аутор, филозофија с обзиром на свој предмет поседује шире појмовно поље од теологије. Полазиште античке теологије усредсређено је на оно што је створено попут *kosmos*-а, *physis*-а, *ktisis*-а итд., док је полазна тачка хришћанске теологије усмерена на божје речи, а тек потом на оно створено. У разумевању феномена античке и хришћанске теологије аутор се зауставља код грчког глагола, *einai* (бити, бивствовати) као речи која садржи есенцију духовног живота. Питање на које покушава да одговори професор Горгиев је да ли се то (наше) бити протеже у неком облику (виду) с оне стране нашег постојања? Одговор на то питање почиње указивањем да се из грчког глагола бити (*einai*) изводе три партиципа презента којима додавањем три члана добијамо именице (супстантиве) и то: 1) *tò ón* 2) *ousía* 3) *cho òn* (онај који јесте), кога у интерпретацији аутор види као ознаку самог живота и оног који даје живот, а с оне стране је сваке врсте нужности, детерминизма, морања, дакле у медијуму слободе, избора, активитета.

Пето поглавље под називом „Појам светог“, садржи четири потпоглавља: научни и теолошки приступ, филолошки приступ, еволуција појма светог у антици и хришћанству и три оспољења *phthonos*-а. Као лажмотив за анализу појма светог у хоризонту оног нуминозног и супратемпоралног, аутор се позива на сажети пресек овог појма код Рудолфа Ота чија је основна теза да је свето „страшна тајна“ чији непосредни производ „вера“ нема заједничких тачака са природом и природним и који уводи методолошко ограничење савременој науци на истраживање домена садржаја светог. Међутим, у оваквом приступу Рудолфа Ота аутор препознаје и увиђа и одређена ограничења: тумачење појма светог кроз призму мистике води апсолутизацији тог истог појма. Резиме овог потпоглавља је да научном приступу недостаје права парадигма, а теолошком мањак комуникације са савременим човеком. Аутор сматра да филолошки приступ појму светог може да обједини различите тенденције ове проблематике. Пратећи етимологију речи свето у хебрејском, старогрчком и латинском језику, аутор издваја његову суштинску карактеристику: интенција посредовања између створења и створитеља, тј. оприсутњење трансцендентног, односно оног што је суштински одвојено од нас – нуминозног. Да ли тајна светог лежи у анализи каузално-генетичког низа, тзв. културе кривице? Одговор на ово питање аутор саопштава преко тумачења три манифестације (оспољења) *phthonos*-а. Прво оспољење је безнадежност и беспомоћност пред нуминозним; друго оспољење рефлектује се на плану трансфера нуминозног у јуридикско (стр. 136), где Бог постаје симбол и врховна инстанца божанске правде. Треће оспољење *phthonos*-а аутор наводи као очитовање корелације између духовне и моралне контаминације (загађења) и њене супротности – катарзе или ритуалног очишћења. Можда је најзанимљивија теорија коју и аутор наводи позивајући се на Кардинерову синтагму „интернализовања савести“, којом он означава модус преласка архајског осећања кривице у осећање греха.

И последње поглавље монографије посвећено је идеји лепоте и носи назив „То *kalos* – идеја лепоте“. Пратећи Платоново повезивање *kaleo* и *kalos*

аутор сматра лепоту својеврсним позивом за рађање у њој, тј. као позив саме бесмртности. Филолошком анализом лепоте као базичног семантема професор Горгиев је дошао до широког опсега значења ове именице: од оног безначајног мање вредног, тривијалног и пејоративног, до оног најпожељнијег, највреднијег, речју, круне највиших људских настојања. Више него било које друго поглавље монографије ово показује сву озбиљност, ерудицију, таленат и знање аутора.

Монографија професора др Бранка Горгиева под називом „LOGOS И THEORIA – *Поетика научних и филозофских термина у антици*“ је сјајно дело које ће многим наставницима и студентима класичне филологије, филозофије, историје и теологије бити од велике помоћи у промишљању тема и проблема којима се она бави. И не само то, овакав рад показује пуну посвећеност аутора у разоткривању логосног карактера живљења савременог човека.

Приказ прихваћен за објављивање: 14.01.2014.

